

VÍCTIMES I VICTIMARIS: PERDONAR I DEIXAR-SE PERDONAR

JON SOBRINO

Sant Salvador

El cas Pinochet i el dels militars i esquadrans de la mort implicats en tortures i assassinats han fet inculcable un greu problema en molts països d'Amèrica Llatina: la reconciliació és necessària, però és summament difícil. Les raons són diverses, però volem concentrar-nos ara en una de fonamental: els victimaris no volen -en general- reconèixer la seva responsabilitat. Pitjor encara, rebutgen el perdó que els ofereixen les víctimes. Sobre això volem reflexionar i oferir un camí -utòpic- cap la reconciliació.

1. Veritat, justícia i perdó. Després de repressió, matances i guerres ha d'haver-hi algun tipus de catarsi social i s'han de buscar «raons mitigants» per jutjar els fets, ja que d'altra forma el futur es fa simplement inviable. Hi ha situacions límit en la Humanitat, i per això la saviesa acumulada ha rebutjat el *fiat iustitia, pereat mundus* (faci's justícia, encara que mori el món). Però aquesta mateixa saviesa ha exigít que la comprensió a l'hora de jutjar no porti a l'aberració. D'aquí, la declaració de *delictes de la humanitat* que no prescriuen ni són amnistiables. Si tot, absolutament tot, és condonable, si no s'han de retre comptes ni de les majors atrocitats, el futur de la Humanitat tampoc és viable. Una vertadera reconciliació social ha de tenir, doncs, en compte ambdues coses: la possibilitat del perdó social, i que aquest no s'atorgui de qualsevol forma. D'aquí que sorgeixi la necessitat de posar condicions al perdó. A El Salvador s'ha pensat que el camí que millor porta al perdó del victimari i a readmetre'l en la societat és el de *veritat, justícia, perdó*.

Contra l'encobriment i l'oblit dels crims és necessària la «veritat», i per múltiples raons. *Objectivament*, es necessita la veritat per a saber si perduren estructures i comportaments que van donar origen a la barbàrie. Es necessita per anomenar degudament a víctimes i botxins, i superar la cruel tergiversació d'anomenar botxins a les víctimes —responsabilitzar Monsenyor Romero, per exemple, de les morts de la guerra— i víctimes als botxins. Es necessita per arribar a conèixer el parador dels desapareguts. En definitiva, es necessita que la veritat —no la mentida— sigui el fonament sobre el qual construir l'edifici social. I la realitat s'encarrega de

verificar com és de vàlida és aquesta exigència: molts dels problemes a Xile, El Salvador, Guatemala en l'actualitat, són causats per no voler acceptar la veritat *del passat*.

Subjectivament, es necessita honradesa amb la veritat perquè l'ésser humà no quedi sotmès a la deshumanització integral. Per a cristians —i tothom les pot comprendre— són vertaderes les paraules de Pau als Romans: «La còlera de Déu s'ha revelat contra els que oprimeixen la veritat amb la injustícia». Les conseqüències d'oprimir la veritat són que les coses ja no revelen el que són ni al seu creador, el cor de l'home s'entenebreix, i l'ésser humà cau en la deshumanització total.

Davant de la impunitat es necessita també «justícia» amb algun component oneros. Això és el que es demana avui a Amèrica Llatina per als qui han estat botxins. No es tracta de revenja ni, molt menys, d'exaltar la crueltat ni d'atiar baixes passions. Es tracta almenys d'imposar gestos, amb els quals —onerosament— el victimari pugui expressar dolor pels fets comesos i mostrar la disposició a reconèixer i refer el mal; el propòsit de l'esmena i la satisfacció, que es deia abans. En el fons, es tracta que l'ofensor arribi a ésser just amb si mateix, surti de si mateix per a ésser «per als altres», i que això, que sempre és costós, quedi expressat, d'alguna manera, públicament. Acomplerts aquests passos, bé es pot atorgar el perdó amb l'anhel que l'ofensor arribi a «estar amb els altres» i «el que és costós es transformi en benedició».

2. La dificultat de «deixar-se perdonar». El procés descrit és necessari, però els victimaris rars vegades

s'hi sotmeten, i ni tan sols solen acceptar el perdó que els ofereixen les víctimes. Això últim, encara que no és fàcil, ocorre.

En un refugi d'El Salvador, el dia de difunts, a prop de l'altar hi havia diversos cartells amb els noms de familiars morts i assassinats que tenien flors al seu voltant. Hi havia també altres cartells en els quals només es veien unes línies sense noms ni flors, i amb aquesta llegenda: «Els nostres enemics morts. Que Déu els perdoni i els converteixi». Un ancià ens explicava que d'aquesta manera volien recordar els seus difunts i posar-los flors. I va afegir: «Però com que som cristians, sap?, vam creure que també ells, els enemics, havien de ser a l'altar, encara que no ens vam atrevir a posar-los flors. Són els nostres germans malgrat el fet que ens maten i assassinen. Ja sap vostè que la Bíblia diu que és fàcil estimar als nostres, però Déu demana també que estimem els que ens persegueixen».

Que les víctimes perdonin, tot i ser difícil, sol succeir. El problema major és que els victimaris acceptin el perdó que els ofereixen les seves víctimes. La dificultat és evident, ja que deixar-se perdonar significa reconèixer el propi pecat —acceptant la veritat i obrint-se a la justícia—, encara que el perdó porti també a la pau de l'ofensor i no li tanqui, sinó que li obri el futur. Però de vegades la negativa té arrels més profundes: no es vol cedir per «tenir raó», perquè no hi havia res aberrant en crims del passat sinó, al contrari, una cosa bona, patriòtica, fins cristiana. És l'arrogància, la *hybris*, voler «tenir raó». Sembla complir-se, en un altre context, el final de la paràbola d'Epuló i Llätzer: «ni que un mort ressuscití acceptaran el perdó ofert». En el fons es rebutja el perdó perquè no es vol acceptar que la salvació ve d'altres. El que més dificulta la reconciliació és que els victimaris no es deixen perdonar.

3. L'aportació del perdó a revertir la realitat *empecatada*. Quin sentit en té, llavors, animar al perdó i proposar un camí cap la reconciliació, si amb dificultat es veuen els seus fruits? La resposta és utòpica i esperançada: perdonar és, abans que res, una aportació a humanitzar la realitat.

Si se'm permet una reflexió personal per aclarir la lògica del que acabo de dir, en mig de la barbàrie salvadorenca —que em tocava de prop— mai se'm va ocórrer que m'estaven fent un dany a mi personalment, i per això no em venia a la ment l'assumpte del perdó, si em resultava fàcil o difícil. Quan em van comunicar per telèfon l'assassinat dels meus germans jesuïtes, el cor va quedar gelat i el cap buit, però el que més em va

indignar va ser escoltar que també havien assassinat la cuinera i la seva filla de quinze anys. Abans de pensar en el perdó —sí o no—, em va inundar el sentiment d'indignació i impotència davant de *el misteri d'iniquitat*. I el mateix he sentit en assabentar-me de la barbàrie del Mozote, els Grans Llacs, Timor del Est, Iraq...

Aquesta indignació primigènia es configura de diverses maneres, sens dubte. Per a una camperola, a qui torturen i assassinen el seu espòs i queda sola amb els seus fills orfes, la indignació i la impotència, i l'assumpte de perdonar o no, ha de ser molt diferent al que acabo de dir. En el meu cas, indigna i deixa sense paraula la prepotència dels botxins; l'acarnissament amb els infants en matances o en deixar-los més indefensos quan maten els seus defensors, com a Monsenyor Romero; la mentida, l'encobriment, el desvergonyiment d'usar el nom de Déu —o de la democràcia— en va; el desvergonyiment de presidents dels Estats Units, jurant davant del Congrés la millora de drets humans a El Salvador; el desafiament del mal a tot i a tots, el burlarse del bé i dels bons. També afecta la tebior de les esglésies i, de vegades, el macabre espectacle de cristians, sacerdots i fins i tot bisbes del costat de l'opressor. I, com ja he dit, impacta la vilesa de no deixar-se perdonar.

Abans, doncs, que l'existència de l'ofensor aclapari el poder del «mal», que silencia, humilia, oprimeix i aniquila el pobre i el feble, com si aquests no tinguessin dret simplement a «ésser», sorgeix la pregunta paulina: «qui ens alliberarà d'aquest món de pecat?». I sorgeix la pregunta de la teodicea, no per què tal o tal persona ha comès tal o tal ofensa, sinó per què és així la realitat i per què és així —inactiu, impotent— Déu, el seu creador. Segons això, abans que preguntés per la possibilitat del perdó, com a reacció humana adequada, en sorgeix una altra de més primigènia: si és possible revertir la història, humanitzar la realitat, que la bondat arribi a embolcallar l'ofensor i la víctima. Fa anys vaig escriure que la gran aporia és que «el pecat té poder». Voldria ara dir que la gran utopia és que «la bondat tingui un poder major que el mal».

Dins d'aquesta esperança abraçadora, el perdó té un primer significat positiu, «metafísic», podríem dir. Atorgar perdó és l'aportació, modesta, utòpica i esperançada a revertir la història, a fer disminuir el seu poder malèfic i ajudar que creixi el seu poder benèfic. El perdó expressa la utopia primària: que el bé pot triomfar sobre el mal.

(Passa a la pàgina 211)